

До спеціалізованої вченої ради К 64.051.30
у Харківському національному університеті
імені В. Н. Каразіна

61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 431

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію Іванцової Оксани Вячеславівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Цукрова промисловість є однією з найстаріших і найбільш важливих галузей харчової промисловості та належить до стратегічних галузей України. Наприкінці XIX століття на підприємствах, розташованих на території України, вироблялося 84 % цукру Російської імперії. У Радянському Союзі працювало 318 цукрових заводів, з них в Україні – 190. Україна посідала друге чи третє місце у світі як виробник цукру з цукрових буряків.

Сьогодні ситуація дещо інша. Змінилися структура ринку, структура споживання, структура попиту на цей продукт і, звичайно, ситуація в державі. Політичні, економічні і соціальні перетворення за останні роки в Україні, природно, не оминули продовольчу сферу, від розвитку якої залежать соціально-економічний стан суспільства і продовольча безпека держави. Разом з тим вирішення проблеми продовольчої безпеки неможливе без ужиття ефективних заходів з протидії злочинам у сфері виробництва продовольчих товарів, зокрема виробництва цукру, оскільки дії злочинців істотно ускладнюють і навіть дискредитують процес проведення економічних і політичних реформ у державі.

Сприяють учиненню злочинів у даній сфері нестабільність законодавчої бази, нормативна невизначеність щодо закріплення єдиних для всіх учасників економічних відносин умов і порядку ведення господарської діяльності та розрахунків за споживану продукцію, неконтрольованість функціонування ринку цукру, відсутність повного обліку операцій з його реалізації, неконтрольоване

надходження цукру на внутрішній ринок. Крім того, сьогодні практично не залишилося підприємств з виробництва цукру, які перебувають у державній власності. Майже всі заводи передано в приватну власність, які перетворилися з державних підприємств у товариства з обмеженою відповідальністю, публічні або приватні акціонерні товариства, що, у свою чергу, призвело до ускладнення процесу контролю над виробництвом і функціонуванням підприємств з боку держави та часто негативно позначається на стані галузі загалом.

Розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва пов'язано зі значними труднощами, а саме їх високою латентністю, складністю виявлення прихованих надлишків сировини, особливостями технологічного процесу. Низька ефективність розслідування цих злочинів обумовлюється також дефіцитом кваліфікованих кадрів в органах досудового розслідування, корупційними зв'язками, у тому числі в державних і правоохоронних органах, гострій нестачі відповідного методичного забезпечення процесів виявлення й розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва, що негативно позначається на результатах правоохоронної діяльності за даним напрямом.

Для успішної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями необхідно мати як комплекс сучасних засобів і методів для їх виявлення, розкриття та розслідування, так й відповідну спрямованість пізнання працівників органів розслідування щодо певних об'єктів, процесів, явищ, що стосуються цього протиправного діяння.

Зазначене дає підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема для дослідження має комплексний і пріоритетний характер, важливе теоретичне та практичне значення, а отже, й високий рівень актуальності.

У роботі достатньо чітко сформульовано мету і завдання дисертаційного дослідження. Автор вдало вибрала методологічний інструментарій, адекватний обсягу і предмету дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, підтверджується теоретико-нормативною та емпіричною базою. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй

більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел у галузі кримінального процесуального права, криміналістики та інших галузей права. Науковий апарат дисертаційного дослідження залишає схвальне враження, адже дисертантом використано праці відомих учених, що дало змогу автору більш виважено підійти до обґрунтованості власного бачення на ту, чи іншу проблему. У цілому наукові джерела використані здобувачем переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідника та його високу загально наукову культуру.

В процесі дослідження дисертант, використовуючи наукові методи (загальнонаукові (діалектичний, історичний, системно-структурний аналіз) та спеціальні методи пізнання (порівняльно-правовий, логіко-юридичний, функціональний, статистичний, моделювання, аналогія, економіко-правовий)), досяг достатнього рівня обґрунтованості сформульованих положень та висновків. Результати дисертаційного дослідження ґрунтуються на належній емпіричній (інформаційній) базі: вивчено 116 архівних кримінальних проваджень, 65 вироків судів за період 2012-2017 роки, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за кримінальними провадженнями розглянутої категорії; узагальнених даних анкетування 224 слідчих Національної поліції України, а також статистичних даних Генеральної прокуратури України щодо стану злочинності у галузях переробної та харчової промисловості АПК за період з 2016 по 2017 рр. (с. 21-22).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна результатів дисертації вбачається у тім, що автором комплексно досліджено криміналістичну характеристику та особливості розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва і запропоновано низку нових концептуальних положень спрямованих на удосконалення цієї діяльності. Основні з них такі:

– досліджено стан злочинності у галузі цукрового виробництва та її детермінанти, висвітлено роль у протидії економічним злочинам підрозділів

Національної поліції України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Державної аудиторської служби України, електронної системи державних закупівель «ПроЗорро»;

- окреслено наукові підходи щодо криміналістичної класифікації економічних злочинів, зокрема тих, що вчиняються у галузі цукрового виробництва;

- визначено особливості криміналістичної характеристики злочинів у галузі цукрового виробництва та розглянуто її основні структурні елементи: спосіб вчинення злочину; сліди злочину; предмет посягання; особу злочинця; місце, обстановку та час учинення злочину;

- досліджено питання організації взаємодії слідчих з оперативними підрозділами та іншими контролюючими органами під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва і висвітлено роль органів державного фінансового контролю у виявленні причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів;

- охарактеризовано специфіку проведення першочергових слідчих (розшукових) дій з урахуванням особливостей розслідування злочинів економічної спрямованості у галузі цукрового виробництва та надано рекомендації щодо проведення огляду місця події, огляду документів, допиту, обшуку, слідчого експерименту;

- удосконалено окремі питання, пов'язані з особливостями підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій в ході розслідування злочинів, що вчиняються у галузі цукрового виробництва, за результатами чого надано рекомендації слідчим та оперативним підрозділам Національної поліції України щодо алгоритму дій по їх проведенню;

- визначено особливості підготовки та проведення судово-товарознавчої, судово-економічної (бухгалтерської), а також деяких інших видів криміналістичних експертиз – почеркознавча, трасологічна, матеріалів, речовин і

виробів (харчових продуктів) під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні результати та висновки проведеного дослідження викладено у шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук (із них одна – у науковому фаховому виданні іноземної держави, одна – у співавторстві) та дев'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях та семінарах (с. 25).

Необхідно констатувати, що головні теоретичні положення дисертаційного дослідження належним чином аргументовані та викладені у логічній послідовності.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається із титульного аркуша, анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають у себе дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (302 найменування) та 12 додатків. Необхідно підкреслити, що архітектоніка і логіка дослідження є вдалимими і загалом достатньо повно відбивають зміст окремих проблем роботи. Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. При цьому загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, із них основного тексту 178 сторінок (с. 25).

У **першому розділі** дисертації автор охарактеризував галузь цукрового виробництва як об'єкт криміналістичного дослідження. До злочинів економічної спрямованості дисертант відносить передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні діяння проти права власності, встановленого порядку здійснення господарської та службової діяльності, що завдають шкоду суспільним відносинам, правам та законним інтересам громадян і суб'єктам господарювання незалежно від форм власності (с. 48).

Певна увага в дисертаційному дослідженні приділена визначенню структури та розробки авторського варіанту криміналістичної класифікації злочинів у галузі цукрового виробництва. Дисертант справедливо вважає, що без логічно обґрунтованої криміналістичної класифікації злочинів побудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо. У зв'язку з цим пропонує структуру криміналістичної класифікації злочинів у галузі цукрового виробництва будувати з наступних елементів: а) *об'єкт злочину* – за місцем вчинення злочину (підприємства галузі виробництва цукру); за характером безпосереднього предмета посягання (цукрові буряки, цукор, а також кошти отримані за рахунок протиправної діяльності); б) *об'єктивна сторона* – специфіка способів вчинення злочинів у зазначеній галузі пов'язана з технологією цукроваріння та особливостями бухгалтерського обліку сировини (цукровий буряк) та готової продукції (цукор-пісок, цукор-рафінад); в) *суб'єкт злочину* – це посадові та матеріально-відповідальні особи цукровиробничих підприємств, що за своїми функціональними обов'язками мають доступ до коштів та матеріальних цінностей; г) *суб'єктивна сторона* – вчинені із заздалегідь обдуманим умислом, з корисливим мотивом та організованою групою осіб. (с. 44-58).

Дисертант зазначає, що криміналістична характеристика злочинів у галузі цукрового виробництва включає в себе характеристику типової вихідної інформації щодо системи даних про: способи вчинення злочинів і типові наслідки їх застосування; особу злочинця; мотиви й цілі злочину, час, місце, обстановку злочину. Між елементами наданої характеристики виявлено кореляційні залежності. Дисертант звертає увагу на залежності між місцем злочину та особою злочинця; предметом посягання та особою злочинця; способом вчинення злочину та колом осіб, причетних до злочину (с. 59-77).

У **другому розділі** дисертації розглянуто організаційні основи та задачі розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва, визначено типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування, акцентовано увагу на побудові слідчих версій та плануванні у кримінальному провадженні.

Звернуто увагу, що в процесі розслідування повинні вирішуватися як загальні

задачі, що притаманні розслідуванню всіх видів злочинів, так і спеціальні (тактичні) задачі, сутність яких визначається особливостями кримінального провадження. Певний інтерес має визначення спеціальних задач, до яких автор відносить: встановлення фактів передачі у виробництво неврахованої сировини та фактів її переробки, виявлення прихованих надлишків напівфабрикатів, готової продукції і пакувальних матеріалів; дотримання вимог технологічного процесу і т. ін. (с.81-96).

Аналіз практики розслідування злочинів, вчинених у галузі цукрового виробництва, дозволив дисертанту виділити такі типові слідчі ситуації: 1) затримання на місці злочину матеріально-відповідальних осіб, які викрали сировину або готову продукцію; 2) виявлення в ході ревізії недостачі сировини або готової продукції; 3) виявлення неврахованої сировини і готової продукції на складах або підприємствах галузі цукрового виробництва; 4) виявлення фактів виготовлення недоброякісної продукції (с. 97-103).

Зазначається, що згідно з наведеними ситуаціями висувуються слідчі версії, зокрема, про особу злочинця, способи вчинення та приховування злочину, причини, що сприяють розкраданням сировини і готової продукції. Слідчі версії щодо особи злочинця чи способів вчинення злочинів у галузі цукрового виробництва висувуються відповідно до етапів виробничого процесу: отримання та зберігання сировини; виробництва та реалізації напівфабрикатів та готової продукції.

Автор підкреслює, що висунення версій знаходиться в прямій залежності від матеріалів, що знаходяться у слідчого у зв'язку з тією чи іншою слідчою ситуацією. З цього робиться висновок, що побудова і розвиток версій є основою для планування, що визначається аналізом даних існуючих на початковому етапі і складових слідчої ситуації, висуненням версій та їх перевіркою шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. (с. 104-112).

Визначено організаційні основи взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у процесі розслідування злочинів відповідно до вимог КПК України

та відомих нормативно-правових актів. Розглянуто сучасні наукові погляди на сутність взаємодії, її форми та принципи, сформульовано її завдання.

Автором значну увагу приділено діяльності органів державного фінансового контролю щодо виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів на підприємствах з виробництва цукру. Наголошено на необхідності приведення у відповідність існуючого законодавства, що регулює взаємодію органів державного фінансового контролю з правоохоронними органами (с. 113-130).

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений розгляду особливостей окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Зокрема, проаналізовано особливості проведення першочергових слідчих (розшукових) дій з урахуванням специфіки розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва. Визначено особливості організації і тактики проведення: *огляду місця події*; *слідчого огляду* документів, сировини та готової продукції; *допиту* осіб, які беруть участь у постачанні сировини та необхідних матеріалів для виробничого процесу, які мають безпосередній стосунок до зберігання і відпуску продукції, які є свідками події злочину; *обшуку* в ході виявлення викраденої продукції, документів і чорнових записів, коштовностей, здобутих і накопичених за час злочинної діяльності; *слідчого експерименту*, що проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. Звертається увага, що саме за допомогою вказаних слідчих (розшукових) дій виявляються обставини вчинення злочинів у галузі цукрового виробництва (с. 134-154).

Привертає певний інтерес розгляд особливостей підготовки та проведення також негласних слідчих (розшукових) дій, які на думку дисертанта є найбільш ефективними для виконання конкретних завдань із розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва.

Автор запропонував рекомендації щодо підготовки та проведення: *обстеження публічно недоступних місць*, житла чи іншого володіння особи (ст.

267); *спостереження* за особою, річчю або місцем (ст. 269); *аудіо-, відеоконтролю* місця (ст. 270); *негласного отримання зразків*, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274). У роботі визначена мета і порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій у відповідності з вимогами чинного КПК України (с. 155-169).

Заслужують на увагу пропозиції і рекомендації автора щодо підготовки та проведення судово-товарознавчої, судово-економічної (експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності), а також деяких інших видів криміналістичних експертиз – почеркознавчої, трасологічної, матеріалів, речовин і виробів (харчових продуктів). Наголошено, що проведення будь-якої з перелічених вище експертиз в ході розслідування злочинів повинно здійснюватися з урахуванням технологічного процесу та особливостей виробництва, постачання, зберігання цукру, що регулюється державними стандартами України. Цікавим є наданий скорочений опис технології виробництва цукру, а також проаналізовані державні стандарти, встановлені для цукрової галузі України, що свідчить про глибоке вивчення дисертантом досліджуваної галузі (с. 170-186).

Дисертаційне дослідження в цілому аргументовано та достатньо обґрунтовано висновками, вдалим використанням результатів емпіричних досліджень. Автор використав достатньо широкий спектр літературних джерел (302 найменування), наводить певні ілюстрації з статистичної звітності та слідчої практики. Висновки та пропозиції науково обґрунтовано і підтверджено інформаційними даними.

Автореферат дисертації ґрунтовно розкриває її зміст і надає повне уявлення про наукову цінність і практичну значущість роботи.

Зазначене вище дозволяє позитивно оцінити рецензовану роботу О. В. Іванцової, відзначити її новизну, самостійність виконання та високий науковий рівень. Разом з тим вважаємо, що слід указати на деякі спірні, дискусійні положення і висловити окремі зауваження:

1. Автор на стор. 22 дисертації зазначає, що інформаційну та емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані про стан та результати роботи правоохоронних органів за 2012–2017 роки, вивчення 116 кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері виробництва цукру; 65 вироків судів, що розміщено в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за кримінальними провадженнями розглянутої категорії; узагальнені дані анкетування 224 слідчих Національної поліції України. Вважаю, що автору слід було б дослідити також матеріали кримінальних справ, які розслідувалися до 2012 року, що надало б можливість більш повно дослідити проблеми криміналістичної характеристики та основи розслідування злочинів у сфері виробництва продовольчих товарів.

2. У дисертаційному дослідженні значна увага приділяється формуванню криміналістичної класифікації злочинів економічної спрямованості, що вчиняються в галузі цукрового виробництва. Дисертант, спираючись на фундаментальні дослідження Р. С. Белкіна, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової та інших відомих учених-криміналістів, запропонував доволі логічну конструкцію цієї класифікації і навів певні аргументи щодо її структури. До цієї класифікації він включає перелік статей з Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності і у сферах господарської та службової діяльності. Вважаю, що в тексті дисертації треба було навести більше аргументів щодо критеріїв включення названих кримінальних правопорушень до структури криміналістичної класифікації злочинів і довести, що саме їх об'єднує.

3. У підрозділі 1.3 дисертації розглянуто проблеми криміналістичної характеристики злочинів (с. 59-77), проте кореляційні зв'язки між її елементами досліджено недостатньо, хоча це питання має велике значення для побудови методичних рекомендацій для практиків (с. 76).

4. У Розділі 3 дисертації досліджено особливості підготовки та проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, а також особливості призначення та проведення судових експертиз. Проте в підрозділах 3.1. і 3.2. дисертант розглядає не всі слідчі дії, передбачені КПК України, а лише ті, що провадяться

на першочерговому етапі розслідування.

5. У додатках до дисертації є посилання на статистичні матеріали про стан та результати роботи правоохоронних органів; узагальнені результати вивчення кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері виробництва цукру; вироки судів, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за кримінальними провадженнями розглянутої категорії. Разом з тим у тексті роботи доцільно було б навести більше прикладів з практичної діяльності слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України.

Зазначені зауваження мають окремий дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці.

Викладене дозволяє дійти висновку, що дисертаційне дослідження **«Криміналістична характеристика та особливості розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва»** є науково-дослідною кваліфікаційною працею, яка вирішує важливе наукове завдання, відповідає вимогам ДАК МОН України та пп. 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор **Іванцова Оксана Вячеславівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики Академії
адвокатури України

В.В. Назаров

Підпис *В.В. Назарова* засвідчую
реєстратор *Корнелюк*

